

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

Meral JAHJAI*

ÖZET

Peygamber efendimize duyulan sevginin ifadesi olarak meydana gelen, gelişen ve canlılığını yitirmeden hayatiyetini devam ettiren mevlid yazma ve okuma geleneği, diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi Arnavut halkın arasında da varlık bulmuş ve gerek yazılı eser olarak ve gerekse kutlama merasimi olarak kültürel hayatta geniş bir yer edinmiştir.

Kurumsal organizasyonlarda dînî hayatı canlandırmak, bireysel planda ise hayatın her safhasındaki değişimleri vurgulama ve anlamlandırma aracı olarak görülen mevlidler, önceleri daha çok Türkçe icra edilmekteydi. Ancak bu kültür ile tanıştıktan sonra, güzel söz söyleme kabiliyeti olanların bu alanda da söz söylemekten kendilerini alamaması sonucu Arnavutçada zengin bir eser birikimi ortaya çıkmıştır. Eğitici karakterinin yanısıra insanların Efendisi Hz. Peygamber'in ismini yaşatmak, onu anmak, ona duâ etmek ve dolayısıyla da şefaatine nâil olmak umudu, Mevlid'in zaman ve mekân içerisinde geniş bir yayılıma sahip gelenek olarak yer etmesini ve canlılığını yitirmeden varlığını sürdürebilmesini sağlamıştır.

Burada, tespit edilen mevlidler ve son dönem yürütülen çalışmaların ışığında kültür ve edebiyatımızın bir parçası olan Mevlid'in Arnavut geleneğindeki gelişim seyri ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Arnavut, Edebiyat, Kutlama.

TRADITION OF WRITING MAWLID IN ALBANIAN CULTURE AND LITERATURE

ABSTRACT

Similar to other Muslim communities, mawlid occurs as the expression of love for our Prophet in the Albanian community. Recently, it has gained a wider place in cultural life as the written work or celebration ceremony.

*Uzman, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü, Edirne, E-mektup: meraljahjai@trakya.edu.tr.

Mawlid is used to revive the religious life and in individual plans as signification tool for changes in all stages of life. In the beginning, it was performed in Turkish. In the passage of time, it started to be performed in Albanian which contributed to the accumulation of mawlids among the Albanians. Besides its educational character, mawlid is also a source of hope to gain intercession from Hz. Muhammed (s.a.v.), keep his name alive and commemorating him. This is one of the main motives behind survival and popularity of mawlid among the Albanian Muslims.

In the light of texts of mawlids and latest research related with it, this study aims to focus on the development of mawlid as a part of the Albanian culture.

Keywords: Mawlid, Albanian, Literature, Celebration.

Giriş

Peygamber efendimize duyulan sevginin ifadesi olarak meydana gelen, gelişen ve canlılığını yitirmeden hayatini devam ettiren mevlid yazma ve okuma geleneği, diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi Arnavut halkın arasında da varlık bulmuş ve gerek yazılı eser olarak ve gerekse kutlama merasimi olarak kültürel hayatta geniş bir yer edinmiştir. Bunun başlıca nedenleri arasında şüphe yok ki Peygamber efendimize duyulan sevgi, saygı ve “ilâhî iradenin bu yönde olduğu” intibasını bırakan nasların bulunmasıdır.

Kutlama merasimi ve duygu paylaşımı ile özdeşleşmesi mevlide çok geniş bir yayılma alanı sağlamıştır. Dolayısıyla mevlidi sadece camilerde değil, güzel bir adet anlayışı ile evlere de taşınmış olarak görmekteyiz.

Arapça kökenli olan mevlid kelimesi, ism-i zaman ve ism-i mekân olup doğum, doğum yeri ve herhangi birinin doğduğu zaman anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Hz. Muhammed’in doğum yeri ve zamanı; Hz. Peygamber’in doğumu münasebetiyle yapılan merâsimler ve bu merâsimlerde okunan metinler için kullanılan özel bir ad olmuştur.¹

Mevlid, Peygamber efendimizin doğumunu anlatan hem edebî bir tür hem de kutlama geleneği olarak İslam diniyle şereflenen toplumların gerek edebiyatında gerekse kültürel hayatında önemli bir yer edinmiştir. Müslümanlar, Peygamber efendimizin doğduğu geceyi tabiin devrinden beri kutlarlar. Fakirlere sadaka vermek, yoksullara yemek ikram etmek, Kur’an

¹ Necla Pekolcay, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1997, s. 1.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

okumak, çokça salavat getirmek ve nafîle namaz kılmak gibi çeşitli ibadetlerle bu geceyi ihya ederler. Kaynakların bildirdiğine göre, hicrî üçüncü asrın başlarından itibaren, bazı sufi gruplar, bu geceyi cemaat halinde kutlamaya başlamışlardı. Halk arasında yaygın hale gelen bu kutlamaları daha sonra devletler de sahiplenmektedir. İlk olarak Mısır Fatimî devleti, mevlid kandilini, resmî bayram ilan etmiştir ve muhteşem törenlerle kutlamaya başlamıştır. Ancak bu dönemlerde okunmak üzere belirlenmiş bir eserden bahsedilmediği gibi, toplumda saygılanan başka kimselerin de doğumunu kutlamayı içine alacak şekilde daha geniş anlam yüklenmekteydi.²

Rebiülevvel ayı boyunca süren bu kutlamalarda, camiilerde ilim meclisleri kurulur, güzel sesli hafızlar Kur'an okur, meydanlarda hatipler Peygamber efendimiz ve Ehli Beyt ile ilgili menkıbeler anlatır, kazanlar kurulur fakir fukaraya bir ay boyunca aş dağıtılırdı. Bir ara resmî mevlid merasimleri yasaklansa da, Erbil Atabeği Muzafferüddin Kökböri (1190-1233) zamanında tekrar resmî olarak icra edilmeye başlamıştır. Yeniden başlayan pek ihtişamlı ve parlak olan bu mevlid merasimlerinde, Endülüs'ün ünlü hadis âlimi İbn Dihye (ö. 1236)'nin, İslam âleminde ilk mevlid manzumesi olarak kabul edilen *Kitâbü't-Tenvîr fî Mevlîdi's-Sirâci'l-Münîr* adlı eseri okunmuştur.³

Türk İslam Edebiyatı'nda, kütüphanelerde tespit edildiği üzere iki yüzden fazla mevlid eseri bulunmaktadır. Kaynaklarda açık bir bilgi yer almamakla birlikte, yaygın olarak kabul edilen görüşe göre Süleyman Çelebi'nin 812'de (1409) kaleme aldığı *Vesîletü'n-Necât* adlı mesnevi bu alanda yazılmış olan ilk eserdir. Ancak Türk Edebiyatı'nda bundan önce de içerik ve şekil itibarıyla mevlid benzeri eserlerin varlığı bilinmektedir. Ahmed Fakih'e (ö. 650/1252) ait *Çarhnâme* ile Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Tercüme-i Siyer-i Nebî*'nin (yazılışı: 790/1388) manzum kısımları yer yer mevlidi hatırlatmaktadır. Osmanlı coğrafyasında en çok yayılan ve okunan mevlid ise şüphe yok ki, Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın imamı olan Süleyman Çelebi'nin (ö. 1410) *Vesîletü'n-Necât* isimli eseridir.⁴

Zamanla Türkler arasında da rağbet kazanan mevlidler, resmî

² İsmail Durmuş, "Arap Edebiyatı", (Mevlid maddesi içinde), *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 481; Hasan Kaleshi, *Mevludi te shqiptaret*, Vepra-1, Logos-A, Shkup 1996, s. 63-64.

³ Durmuş, *a.g.e.*, s. 480; Nuri Özcan, *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*, İstanbul 2001, s. 36.

⁴ Hasan Aksoy, "Türk Edebiyatı", (Mevlid maddesi içinde), *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 482.

merâsim olarak III. Murad (1574-1595) döneminde kutlanmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yükselişte olduğu yıllarda mevlid merasimleri oldukça debdebeli ve teferruatlı bir biçimde gerçekleşiyordu. Saray, konak ve evlerde yapılan mevlidlerin yanısıra selatin camilerinden birinde, Rebiülevvel ayının on ikinci gecesi, padişahın da katıldığı bir merasim düzenleniyor, bu merasimde devrin en ünlü mevlidhanları tarafından mevlid okunuyordu. Tören sırasında şerbet ve şeker dağıtılıyor, tören sonunda da mevlidhanlara kıymetli hediyeler veriliyordu. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde bu törenlerin saray içinde de düzenlenmeye başlandığı bildirilmektedir.⁵

Arnavut Kültüründe Mevlidin Dünü ve Bugünü

Mevlid, bu kültür ile Osmanlılar sayesinde tanışan Balkan halklarında da özelde Peygamber efendimizin doğum yıl dönümünü genelde ise dinî özellik taşıyan bazı münasebetleri de içine alacak şekilde geniş bir anlam ifade etmiştir.⁶

Arnavut halkını mevlid ile ilk tanıştıran Süleyman Çelebi'nin eseri olsa da bir süre sonra şair ruhlu din adamları ya bu eseri tercüme etme yoluna gitmiş ya da buna benzer Arnavutça bir mevlid metni yazmaya çalışmıştır. Bunun halk arasında benimsenmesi okur yazarlığın yaygın olmadığı dönemlerde dinî eğiticilik rolünü eda etmesini de sağlamıştır.

Arnavutlar arasında mevlidin okunmasına ne zaman başladığı hakkında elimizde kesin veriler bulunmamaktadır. Hasan Kaleshi, mevlidin 18. asırdan önce okunmuş olma ihtimalinin bulunmaması gerektiğini ileri sürer. Bunun nedeni olarak da bilindiği gibi Arnavutların çoğunun İslamiyeti kabul etmesinin 18. asırda gerçekleşmiş olduğunu ileri sürmesidir.⁷

Bilinen o ki Süleyman Çelebi'nin 1409 yılında yazdığı *Vesiletü'n-Necat* adlı mevlid, bu topraklarda uzun bir süre okunmuş ve çok sevilmiştir. Daha sonraları yerel dillere çevrilmiş nazireleri ile yer değiştirmeye

⁵ Mehmet Şeker, "Osmanlılar'da Mevlid Törenleri", (Mevlid maddesi içinde), *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004, s. 480.

⁶ Muhammed Aruçi, "Balkanlarda Mevlid Geleneği", *Istanbul Müftülüğü Dergisi*, TDV Yayınları, Ankara 2007, s. 68.

⁷ Hasan Kaleshi, *Mevludi te shqiptaret*, Vepra-1, Logos-A, Shkup 1996, s. 64.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

başlamaktadır.⁸ Yapılan araştırmalar sonucu Polog vadisinde, iki dünya savaşı arası ve öncesinde Arnavutça mevlid okuyanların sayısının çok az olduğu görülmektedir. Okuyanların neredeyse hepsinin de Türk dilinde okumayı tercih ettikleri bilgisi aktarılmaktadır.⁹

Bir kutlama merasimi olarak mevlid hem kurumsal hem de bireysel kutlamalarda yer almaktadır. Kurumsal kutlamalarda sadece Peygamber efendimizin (s.a.v.) doğum gecesi ve ayı ile sınırlı kalmamış, diğer mübarek gecelerde de kutlama merasimlerinde camilerde mevlid okunmuştur. Ama özellikle “Mevlid Ayı” olarak bilinen Rebiülevvel ayı girdiğinde camii hocaları hutbelerde, vaazlarda bu ay hakkında bilgi verip halka önemli bir kutlamanın eşiğinde olduklarını bildirirlerdi. Bu ayı en güzel şekilde karşılamalarını tavsiye mahiyetindeki vaazları hem dinî hayatın hem de kutlama geleneğinin sürdürülebilir canlılığa kavuşmasını sağlamıştır. Halk arasında “Mevlid Gecesi” olarak bilinen 12 Rebiülevvel geldiğinde merkezî camilerde Peygamber efendimizin doğumunu kutlamak için mevlidler düzenlenmiştir. Mevlitten önce bir hoca efendi Peygamber efendimizin hayatını, çağrısını anlatan bir vaaz tutar. Bu vaazlar sayesinde ki halk, hem eğitimin hem de okur yazarlığın çok yaygın olmadığı dönemlerde Peygamber efendimizin hayatı, faaliyetleri, başarıları, ailesi ve ashâbı hakkında bilgi sahibi olma imkanına kavuşmuştur. Camide duyduklarını ev halkına anlatmış böylece şifâhî bir şekilde nesilden nesile bilgi aktarımı sağlanmıştır. Bilgilendirici olduğu kadar eğitici karakterde de olan bu vaazlardan sonra hoca efendiler, yüzleri cemaate dönük olacak şekilde hilal şeklinde dizilir ve sesi güzel hafızlar merasime başlar. Kur’an-ı Kerim tilaveti ve salavatlarla başladıktan sonra mevlidin önemini anlatan mevlid kasidesi okunur. Mevlid bahirlere ayrılmış vaziyettedir ve her bahirden sonra salavatlar, topluca ve sesli zikredilir. Tevhid bahrinden sonra mevlid yazarının isteği doğrultusunda ruhuna bir Fatiha ihsan edilir. Vilâdet bahrinde, Peygamber efendimizin kutlu doğumunun anlatıldığı beyitlerde cemaat hürmeten ayağa kalkar ve tekbir salavat zikreder. Mevlid merasimi

⁸ Aruçi, *a.g.m.*, s. 69; H. Kaleshi, “Albanska Aljamijado Književnost”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Sarajevo 1970, s. 66; Feti Mehdiu, *Mevludi–Lindja e Pejgamberit*, Prishtinë 1992, s. 32.

⁹ Elez İsmaili, “Mevludi ne treven e Pollogut-dikur dhe sot”, *Mevludi Tek Shqiptarët, Përmbledhje kumtesash nga sesioni shkencor (Prishtinë, 22 Prill 2009)*, Prishtinë 2010, s. 149-151; Elez İsmaili sunumunda ilginç sayılabilecek bir bilgi aktarmaktadır. “Polog nahiyesinde mevlidin tercümesi bazıları tarafından hoş karşılanmamıştı, çünkü onlara göre “Türkçe Allah katında daha makbul bir lisandır.”, *aynı eser*, s. 155.

Kur'an-ı Kerim tilavetiyle ve mevlit duasıyla son bulmaktadır.¹⁰

Bireysel kutlamalarda da halk, mevlidi bütün merasimlerine dahil etmiştir. Yeni doğan çocuğun sevincini, çocuğunu sünnet ettirirken, hac farızasını eda edip geri döndüklerinde ve bunun gibi hayırlı vesilelerle hep mevlid okutulmuştur. Ölünün ardından da mevlid okutulması, mevlidin hem sevinci paylaşımında hem de acının dindirilmesinde yer aldığı bir göstergesidir. Her aile en az senede bir defa mevlid okutmaya gayret etmiştir. Hatta şekerin kıt olduğu yıllarda aileler mevlid merasiminde şeker olsun diye yıl boyunca şekeri ölçülü kullanmak zorunda kalmışlardır. Rebiülevvel ayı mevlid ayı olarak bilinmiş hatta bu ayda doğan çocuklara "Mevlüt" veya "Mevludin" ismi verilmiştir.¹¹

Şairler ve şiir yazma kabiliyeti olan din adamları da edebiyata "Mevlid" diye bir tür kazandırmaya çalışmışlardır. Bu araştırma vesilesiyle yirmiyeye yakın yazılmış olan "Mevlid" ile tanışma imkanı bulduk. Büyük bir aşk ve adanmışlığın eseri olan bu mevlidlerde yazarlar Peygamber efendimize ait bilgileri en üst sanatsal seviyede ifade etmeye çalışmışlardır.

*Njeri je njeri, Perendi je s'themi / İnsanın insan, sana ilâh demeyiz
Po je aq' i madh sa s'e merr dot kalemî. / Lâkin, o kadar ulusun ki
kalemle ifade edemeyiz.*

Hafız Ali Korça

Yirminin üzerinde olan Arnavutça mevlidler yazıldığı bölgede yayılma ve etki oluşturma imkanı bulmuştur. Örneğin güneyli olan ilk mevlid yazarı Hasan Züko Kamberi'nin yazdığı mevlid güneyde ve Çam bölgesinde okunmuş ve yayılma imkanı bulmuştur. Kosovalı olan Tahir Popova'nın mevlidi de Kosova ve Makedonya'nın bir bölümünde okunmuş ve hala da okunmaya devam edilmektedir.¹²

Osmanlılar vasıtasıyla İslam dini ile buluşan Arnavutların arasında mevlid bir yandan dinî coşkuyu canlı tutarken aynı zamanda düzenli bir eğitimin olmadığı o dönemlerde konusu itibariyle içine aldığı İslam

¹⁰ Ramadan Shkodra, "Manifestimi i Mevludit Në Kosovë", *Mevludi tek shqiptaret, Permbledhje kumtesash nga sesioni shkencor (Prishtine, 22 Prill 2009)*, Prishtinë 2010, s. 63-74.

¹¹ Aruçi, *a.g.m.*, s. 70; İsmaili, *a.g.e.*, s. 152-155.

¹² Nehat Krasniqi, "Mevludet në letërsinë shqiptare me alfabet arab", *Dituria Islame*, 1991, s. 24.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

akaidinin temel direği olan tevhid inancı, Hz. Muhammed'in hayatı, mucizeleri ve üstün ahlakının anlatılması sebebiyle halkın onu bir eğitim öğretim metodu olarak benimsediğini görmekteyiz. Mevlid'in yerel dilde olması etkisini daha da artırmıştır. Dinlediğini anlıyor olmak ezberlenmesini kolaylaştırıyordu, bu da gerek yayıncılığın gerekse okur yazarlığın yaygın olmadığı bir dönemde yayılışını ve hayatîyetini sağlamıştır.¹³ Öyle ki komünist diktatörlüğün etkisiyle camiler, medreseler kapatılırken halkın gönlünde muhafaza edilen mevlidlere nüfuz edilememiştir.¹⁴

Bugün de mevlid okuma ve okutma, Arnavut dünyasında Osmanlılardan tevarüs edildiği gibi, hem kurumsal hem de ferdî kutlamalarda hala bütün canlılığıyla varlığını devam ettirmektedir. Arnavutluk hâriç diğer bölgelerde bu hiç kesintiye uğramamıştır. Mevlid, hem sevinci hem de acıyı paylaşma vasıtası olmuştur. Mübarek gecelerde veya yeni cami açılışlarında organize bir şekilde özellikle "Mevlid Gecesi" olarak bilinen 12 Rebiülevvel gecesi müftülöklere bağlı merkezî camilerde mevlid merasimi düzenlenmekte olup okul organizasyonlarına da yerleşmiş bulunmaktadır.¹⁵

Müslümanlar bireysel kutlamalarda da mevlid okutmaktadırlar. Öyle ki doğumlarda, çocukları sünnet ettirdiklerinde, yeni eve girdiklerinde, hac farızasını eda edip geri döndüklerinde hep mevlid okutulur. Hatta ölenin ardından da Peygamber efendimizin şefaatinin talep düşüncesiyle, acıyı dindirme isteğiyle mevlid okutulmaya devam edilmektedir. Bütün bunlar yapılırken misafirlere yemek de ikram edilir. Bu merasimler eskiden evlerde yapılırken şimdi ise yemek salonlarına taşınmış vaziyettedir. Ancak yine de mevlidi evde okutma hassasiyetini gösteren ev sahipleri de bulunmaktadır.¹⁶

Arnavutça Mevlid Çalışmaları

Mevlidin gerek kutlama biçimi gerekse edebî bir tür olarak

¹³ İslam Dizdari, "Historiku dhe tradita e mevludit tek shqiptaret", *Mevludi tek shqiptaret, Permbledhje kumtesash nga sesioni shkencor (Prishtine, 22 Prill 2009)*, Prishtinë 2010, s. 24-33.

¹⁴ Faik Luli, İslam Dizdari, *Mevludet në gjuhën shqipe*, Camaç-Pipa, Shkodër 2002, s. 16.

¹⁵ İşkodra, Tiran, Üsküp, Kalkandelen, Gostivar Medresesi öğrencileri Kutlu Doğumu her sene Şehir Kültür Merkezi'nde mevlid, ilahi, şiir şöleni ve sergiden oluşan etkinliklerle kutlamaktadırlar.

¹⁶ İsmaili, *a.g.e.*, s. 155.

kendisine geniş bir yer edindiği bu bölgelerde, yaptığımız araştırmada Arnavutlar'da mevlid geleneği hakkındaki en eski çalışma olarak Hasan Kaleshi'nin 1959 yılında Sırp dilinde yayımlanmış “*Mevludi Kod Arbanasa*” adlı çalışması karşımıza çıkmaktadır.¹⁷ Eser, 1996 yılında Arnavutça'ya tercüme edilip Logos yayınevi tarafından yayımlanmıştır.¹⁸

Daha sonra elimize geçen Şarkiyatçı Osman Müderrizi'nin mevlid metinleri hakkındaki araştırmaları, bulguları Osmanlı alfabesi ile yazılmış Arnavut edebiyatı hakkındaki makaleleri bu bağlamda önemli bir kaynak sayılabilir.¹⁹

Nexhat Ibrahim, Sherif Ahmeti, Dr. Feti Mehdiu, Nehat Krasniqi bu alanda çalışmaları bulunan araştırmacı yazarlardır. Uzun bir çalışmanın sonucu olarak 2002 yılında Arnavutluk İskodra'da yayımlanmış Faik Luli ve İslam Dizdari tarafından hazırlanan en hacimli ve en kapsamlı eser “*Mevludet Ne Gjuhën Shqipe*” (Arnavutça Mevlidler) başlıklı çalışmadır. 712 sayfalık eser, tespit edilebilen ikisi Osmanlı alfabesi ile olmak üzere yirmi mevlidin yayımlanmış olduğu kitap, bir antolojiden çok, tespit ettiği mevlidleri dinî, edebî ve eğitici karakterlerini ön plana çıkaracak bir araştırmaya tabi tutmaktadır ve onların millî birliği sağlamak ve millî kimliği korumadaki rolünü vurgulamaya çalışmaktadır.²⁰

22 Nisan 2009 yılında Priştine'de, Kosova İslam Birliği'nin organizatörlüğünde “Mevludi tek shqiptarët” (Arnavutlarda Mevlid) adıyla bilimsel bir oturum düzenlenmiş, konunun uzmanları tarafından sunulan bildiriler yine 2010 yılında Kosova İslam Birliği tarafından kitap haline getirilip yayımlanmıştır.²¹

Arnavutça Mevlid Yazarları ve Mevlidleri

Mevlid, Peygamber efendimizin doğumunu, hayatının diğer

¹⁷ Hasan Kaleshi, “Mevludi Kod Arbanasa”, *Zbornik Filozofskog Fakulteta*, knj. IV-2, Beograd 1959, s. 349-358.

¹⁸ Kaleshi, *Mevludi te shqiptaret*, Vepra-1, Logos-A, Shkup 1996.

¹⁹ Osman Myderrizi, “Letërsia shqipe me alfabetin arab”, *Buletini për shkencat shoqërore*, S. 2, 1955, s. 148-155.

²⁰ Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 18.

²¹ *Permbledhje kumtesash nga sesioni shkencor Mevludi tek shqiptaret*, (Priştine, 22 Prill 2009), Dituria Islame, Priştine 2010.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

safhalarını, mûcizelerini, mücadelelerini, mizacını ve ahlakını, dünyadan ayrılışını övgüyle anlatan manzum eserlerdir.²²

Daha önce zikrettiğimiz gibi, Süleyman Çelebi'nin 1409 yılında yazdığı *Vesiletü'n-necat* adlı Mevlid, Müslüman Arnavutlar arasında uzun bir süre okunmuş ve çok sevilmiştir. Bir süre sonra yerel dillere çevrilmiş nazireleri ile yer değiştirmeye başlamıştır. İnsanların Efendisi Hz. Peygamber'in ismini yaşatmak, onu anmak, ona duâ etmek ve dolayısıyla da şefaatine nâil olmak ve diğerlerinin de buna ulaşması için vesile olma gâyesi ile eser yazmak inananların uzak kalabileceği bir durum gibi görünmemektedir. Arnavut dilinde bu içerik ile yazılan en eski eser Hasan Zyko Kamberi'ye aittir. İlk dönem eserler Alhamijado Edebiyatı²³ içerisinde yer almaktadır. Daha sonraları bunlar Arnavut alfabesine aktarılmıştır. Son dönemlerde ise hem yazı hem de ifade olarak tamamen güncel modern Arnavutça'ya uygun eserler ortaya çıkmaktadır.²⁴ Bugün, ulusal kimliği korumakta, geniş kitleleri eğitmede ve dinî anlayışın canlı kalmasında olumlu etkenler olarak nitelediğimiz bu mevlidlerden bazılarını yazarlarıyla birlikte tanıtmaya gayret edeceğiz.

Hasan Zyko Kamberi

Edebî yapıt olarak karşımıza çıkan en eski mevlid Arnavut edebiyatında Osmanlı alfabesi ile yazan şair Hasan Zyko Kamberi'ye aittir. Starje'li olan H. Z. Kamberi'nin doğum ve ölüm tarihi bilinmemekle birlikte Tepedelenli Ali Paşa zamanında yaşadığı ve hatta onunla birlikte Semendra Savaşı'na (1788) katıldığı bilinmektedir. Osmanlı alfabesi ile Arnavut dilinde şair yazan en önemli şairlerden biri olarak kabul edilen Hasan Zyko Kamberi'nin eserlerinden çok azı bugüne ulaşabilmiştir. Şarkiyatçı Osman Myderrizi tarafından Korça'da bir el yazması içinde bulunan ve transkripsiyonu yapılan eser 227 dizeden oluşmaktadır.²⁵

Her ne kadar diğer mevlidlere kıyasla daha kısa bir eser olsa da aslında Peygamber efendimizin hayatı ile ilgili bütün konuları çok veciz ve

²² Aksoy, *a.g.e.*, s. 483.

²³ Osmanlı alfabesi ile Arnavutça yazılan eserler Arnavut edebiyatında Alhamiyado Edebiyatı ismi ile anılmaktadır. Bkz: Kaleshi, "*Albanska Aljamijado Književnost*", s. 54.

²⁴ Mehdiu, *a.g.e.*, s. 32.

²⁵ Osman Myderrizi, *Hasan Zyko Kamberi*, Arkivi i Institutit të Gjuhësisë, Tiranë 1955, s. 32-39.

özlü bir şekilde anlatmaktadır. İçerik olarak Süleyman Çelebi'nin mevlidine tabi olan eser, şekil olarak daha çok halk şiirinin etkisindedir. Sekiz heceli dizelerden oluşan dörtlükler, kâfiye yönünden 'a, b, a, b' şeklinde çapraz kafiye ile yazılmıştır. Güney lehçesiyle yazılan bu mevlid, güneyde yayılmış, özellikle Çameria bölgesinde okunmuştur. Mevlid'in giriş bölümü 22 mısra; Peygamber Efendimiz'in doğumundan yetişkinliğine kadar ele alınan ikinci bölüm 98 mısra; mîracı konu alan üçüncü bölüm 107 mısra olmak üzere toplam 227 mısradan oluşmaktadır.²⁶

Ismail Ffloqi

Ismail Ffloqi'nin kaleme aldığı mevlid, Osmanlı alfabesi ile yazılan en eski mevlidlerden biridir. Metnin orijinali elimizde bulunmamakla birlikte *Zani I Naltë* dergisi transliterasyonunu yaparak 1938-39 yıllarında altı sayı peşpeşe yayımlamıştır. 1937 yılında *Zani I Naltë* dergisi yönetimi halka, ellerinde olan yazılı kültürel bir hazine olarak nitelendirdiği eski döneme ait metin ve şiirleri yayımlanmak üzere dergiye getirmeleri çağrısında bulunmuştur. Millî kültür ve edebiyata katkıda bulunmak için yapılan bu hareket karşılığını bulmuştur. Ffloqi imamı elindeki İsmail Ffloqi'ye ait olan metni dergiye getirmiştir ve bunun Balkan Savaşlarına kadar okunan bir metin olduğunu söylemiştir. Dergi de gelecek altı sayıda bu metnin transkripsiyonunu yaparak yayımlamıştır. Mevlid, Ismail Ffloqi'ye ait telif bir eser olmayıp Türkçe mevlidin Arnavutça'ya bir tercümesidir. Şarkiyatçı Osman Myderrizi de Süleyman Çelebi'nin mevlidinin tercümesi olduğunu söylemektedir.²⁷

19. yüzyılın başlarında yazılmış olan eser, günün şartlarında yayınlanması zor olduğu için şifahi olarak ağızdan ağıza yayılmış ve şöhret bulmuştur. Toska lehçesi ile yazılan eserde Türk ve Arap diline ait kelimeler bulunmaktadır ancak bu etki sadece terimlerdeki. Dil yapısı olarak derin bir halk ağzıyla yazılmıştır.²⁸

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 29-41.

²⁷ Osman Myderrizi'den naklen, Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 43.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 43-70. Ramiz Zekaj, *Zhvulimi i Kulturës Islame te Shqiptarët Gjatë Shekullit XX*, Tiranë 1997, s. 272-275.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

Çam Mevlidi

Yunanistan'a bağlı bırakılan Çameria (Epir) bölgesinde okunan bir mevlid olan bu eser hakkında kaynaklarda fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Yayımcısından²⁹ alınan bilgilere göre eser, daha önce hiç yayımlanmamış, okuma yazma bilenler tarafından Osmanlı alfabesi ile el ile yazılarak, halk arasında ise şifahî olarak nesilden nesile aktarılması ve bugünlere gelebilmesi sağlanmıştır. Latin alfabesine transkripsiyonu yapılan eser, 218 dörtlükten oluşmaktadır. İşlediği konular açısından da diğer mevlidlerden bir farkı bulunmamaktadır. Alt başlıklarla bölümlere ayrılmayan eserde okuyucu konu değişimini kolayca farkedebilmektedir. Giriş, Nûr-ı Muhammedî, Vilâdet, Mûcizât, Hicret, Peygamberlere Muhammed Mustafa Hürmetine İkrâm Edilmesi, Mi'rac, Vefat ve Son Nasihatler gibi bölümler bulunmaktadır. Mevlidlerin çoğunun beyitlerle yazılmasının aksine bu mevlid halk edebiyatının etkisinde kalarak, 8 hecelik dizelerden oluşan ve çoğunlukta a,b, a,b, kafiyesi ile dörtlük halinde yazılmıştır. Mevlidi özel kılan, Çam Arnavutçasını en saf haliyle bize sunmuş olmasıdır.³⁰

Ülgünlü Hafız Ali (1853-1913)

1853 yılında Ülgün'de doğan Hafız Ali Rıza (Ulqinaku), 1878 Berlin Kongresi'nden sonra Ülgün kasabasının Karadağ'ın eline geçmesi ile birçok aile gibi o da İşkodra'ya geçmiştir. Ülgün Medresesi'nde başladığı eğitimini İşkodra Medresesi'nde tamamlamıştır ve öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Arnavutça eser yazma konusunda önemli gayretleri olan yazar din, edebiyat, dil ve eğitim alanlarında önemli eserler vermiştir. Biz onun özellikle Arnavutça-Türkçe ve Türkçe-Arnavutça Sözlükleri olan kıymetli çalışmasını anmadan geçemeyeceğiz. 1913 yılında müftülük yaptığı Lezha'da vefat etmiş ve İşkodra'da defnedilmiştir.³¹

²⁹ Fahri Dahri, 2000 yılında, İstanbul İslam İlimlerinden mezun olan babası Bahrudin Dahri'nin, aralarında mevlidin de bulunduğu el yazması halindeki bazı çalışmalarını, *Vatani flet* adlı kitapta yayımlamıştır. Bkz: Fahri Dahri, *Vatani flet*, Koha, Tiranë 2000.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 623-640; Zaten yayımcı da babasının anısına yayımlamış olduğu bu eseri yayımlama nedenleri arasında mevlidin hala okunmakta olduğu Çameria Müslümanlarına katkıda bulunmak ve Çam ağzını en yalın haliyle görme imkanı veren bu eser ile tanıştırmak olduğunu vurgulamaktadır. Bkz. Dahri, *a.g.e.*, s. 115.

³¹ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *Hafız Ali Ulqinaku-Jeta dhe vepra*, Logos-A, Shkup, 2005.

“*Tercüme-i mevlûd' alâ lisân-i arnavud*” adlı eser, Süleyman Çelebi'nin mevlidinin uyarlanması ve tercümesidir. Dinî, edebî, eğitici ve linguistik değeri yüksek bir eserdir. 1873-74 yıllarında yazılan mevlid bugün de aynı şekliyle korunmakta ve okunmaktadır. Ulqinaku'nun bu mevlidi kısa zamanda halk arasında beğeni kazanmış ve örgün dinî eğitime dâhil edilmiştir. Hafız Ali'nin gençliğinde yazdığı bu eser, 1884 yılında Eğitim Bakanlığı'nın izniyle yayınlanabilmiştir. Her ne kadar bu ilk baskıda yazar adı, yayınevi ve yayın tarihi zikredilmese de daha sonra 1909³² ve 1919³³ yıllarındaki baskılarında hem yayınevi hem de yayın tarihi zikredilmektedir. 1933 yılında oğlu Hâfız Said Ulqinaku tarafından Latin alfabesine aktarılarak yeniden basımı yapılmış ve daha sonraki baskılara kaynaklık teşkil etmiştir. Kendisi iki yerde metne müdahale ettiğini kabul etse de, yapılan araştırmalar sonucu orijinal metne sadık kalmayıp güncel konuşmalara uyarlayarak Ulqin ağzının inceliklerine hiç riayet etmediği görülmektedir. 1963 yılında Tahir Dizdari orijinal metne sadık kalarak transliterasyonunu gerçekleştirmiştir.³⁴

Eserin sadece mevlid çalışmasından ibaret olmayıp, üç eserden oluşan bir derleme olduğunu söyleyebiliriz. Birinci bölümünde 18 beyitten oluşan Osmanlıca bir mukaddime³⁵ ile Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya (1705-1772) ait *Hüda Rabbim* adlı itikad manzumesinin 72 beyitlik tercümesi bulunmaktadır. İkinci bölümde “*Tercüme-i mevlûd' alâ lisân-i arnavud*” ismiyle, salavatlarla birlikte 318 beyite ulaşan ve dört fasıla ayrılan mevlid bulunmaktadır. Ancak yazar bu kadarla yetinmemiş ve *Mecmuatul-Ahval* diye isimlendirdiği son bir bölüm daha eklemiştir. Bu son bölümde yazar, dinî eğitim gayesi ile herkesin bilmesi zorunlu olan 23 dinî konuyu şiirsel bir dille sunmaktadır.³⁶

³² *Arnavudça Mevlid-i Şerif, Tâbi'* ve Nâşiri Çadırcılar Caddesinde Emniyet Kütüphanesi, 2. baskı, Osmanlı Sahaflar Cem'iyeti Matbaası, Dersaadet 1327.

³³ *Arnavudca Mevlid-i Şerif, Tâbi'* ve Nâşiri Vezir Handa, Emniyet Kütüphanesi, 3. baskı, Dersaadet 1338. Eserin bir kopyası Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi'nde 34066 sıra numarası ile kayıtlı bulunmaktadır.

³⁴ Luli, Dizdari, *Mevludet në gjuhën shqipe*, s. 82; Mehdiu, *a.g.e.*, s. 33.

³⁵ Eserin mukaddimesinin bulunmadığını ancak İstanbul'a yayımlamak üzere gittiğinde Osmanlıca mukaddime yazmasını tavsiye etmeleri üzerine hemen bu mukaddimeyi kaleme almaktadır. Bkz. Kaleshi, *a.g.e.*, s. 66.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 71-262.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

Tahir Popova (1856-1949)

Tahir Popova'ya nispet edilen “*Manzûmetul mevlûd fi efdali-l mevcûd bi lisâni-l arnaud*” adlı mevlid, yer yer yazara ait orijinal beyitlerin bulunmasıyla birlikte Süleyman Çelebi'nin “*Vesiletün-Necat*” adlı eserin tercümesidir. Eser halk arasında Tahir Popova'ya ait olarak bilinse de bilimsel çevrelerde “İki Tahir'e ait eser” olarak geçmektedir ve Tahir Efendi Popova'nın yanısıra Jakovalı Tahir Efendi Boşnak'a da nispet edilmektedir.³⁷

Tahir Popova, Kosova'nın Vuştria kasabasına bağlı Popova köyünde 1856 yılında doğmuş, 1949 yılında Tiran'da vefat etmiştir. İlkokulu bitirdikten sonra İstanbul Şehzâde (Sultaniyye) Medresesi'ne kaydını yaptırmış, mezun olduktan sonra 1890 yılında Sancak (Yeni Pazar) Rüştîyesinde müderrislik yapmıştır. Çok kesin olmamakla birlikte yazarın mevlidi, İstanbul'da öğrencilik yıllarında (1885-1890) yazdığı tahmin edilmektedir.³⁸

1905 yılında Eğitim Bakanlığı'nın 109 numaralı kararıyla İstanbul'da yayımlanan bu mevlid, Osmanlı alfabesi ile basılmıştır. Eserin ilk transkripsiyonu Kosova Ulema Komisyonu tarafından 1965 yılında yapılmıştır. Eser, 1984 yılında tekrar yayımlanmış ancak bu sefer bir önceki baskıya değil 1905 yılındaki baskıya sadık kalınmıştır. 1985 yılında Makedonya İslam Birliği bu mevlidi Roman diline de tercüme ettirmiştir.³⁹

230 beyitten oluşan eserde, diğer mevlidlerde olduğu gibi alt başlıklar kullanılmamış ancak işlediği konulara bakarak münacat, Peygamber efendimizin vasıfları ve kıymeti, viladet, mi'rac ve duadan oluştuğunu görmekteyiz. Yazar diğer pek çok mevlitte olduğu gibi Peygamber efendimizin vefatını işlemez. Mısralar aralarında kafiyeli olup dili Kosova'da kullanılan Gega lehçesidir.⁴⁰ Kosova'da okunan tek mevlid olma özelliğini günümüzde dahi muhafaza etmektedir.⁴¹ Kuzeybatı Makedonya'da özellikle Polog vadisinde de okunmakta olan bir eserdir.⁴²

³⁷ Mehdiu, *a.g.e.*, s. 35.

³⁸ Jashar Rexhepagiq, *Razvoj i školstva Albanske Narodnosti na teritoriji današnje Jugoslavije do 1918 godine*, Priština 1974, s. 43.

³⁹ Mehdiu, *a.g.e.*, s. 35.

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 263-309.

⁴¹ Mehdiu, *aynı yerde*.

⁴² İsmaili, *a.g.e.*, s. 151.

Shefki Hoxhaj

Imam Shefki Hoxhaj tarafından yazılmış olan bu mevlid Chicago'da yayımlanmıştır. Struga doğumlu olan yazar, orta ve Rüştüye'yi Manastır'da bitirdikten sonra birçok yerde imamlık yapmıştır. Arapça, Türkçe, Makedonca, Sırpça, biraz da Farsça bilen yazar 1919-1920 yıllarında Süleyman Çelebi'nin mevlidini tercüme etmiştir. Makedon devleti tarafından zamanında yasaklanan bu eser gizlice yayılmış ve bugün bile Ohri, Struga, Manastır ve civarında okunmaktadır. Hatta Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'daki gurbetçiler arasında da severek okunan bir eserdir. Salavatlar ve dua kısmı hariç 314 beyitten oluşan eserin her ne kadar alt başlıklara ayrılmış olmasa da 5 temel konuyu islediğini görmekteyiz. Birinci bölümde 34 beyitten oluşan mevlid okumaya çağrı, Peygamber efendimizin vasıfları ve Allah adını anmanın önemi anlatılmaktadır. İkinci bölümde 82 beyit ile Peygamber efendimizin doğumu anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde 89 beyit ile mi'rac tasvir edilmektedir. Dördüncü bölümde 101 beyit ile vefatı ve son bölümde de Tahir Popova'nın mevlidinde olduğu gibi mensur olarak mevlid duası bulunmaktadır.⁴³

Hafız Ali Korça (1874-1956)

Arnavut millî kültür tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Hafız Ali Korça, 1874 yılında Görice'de doğdu. Kültürlü, dindar, yurtsever bir ortamda yetişen şair, etkinlikleri ve eserleriyle millî kültür hayatının her alanını zenginleştirmeyi başarmıştır. Din alimi olmanın yanısıra o, bir dilbilimci, şair, düşünür, folklorist, pedagog ve birçok sosyal, siyasî, felsefî, edebî eserlerin yazarı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴

Yoğun etkinlik dolu hayatının ilk adımını 1900 yılında Peygamber efendimize ithaf ettiği mevlid ile atmış oldu. Arnavutça'nın Toska lehçesinde Latin alfabesi ile yazılan bu eserin ilk basımdan sonra her iki lehçeye uyarlanabilecek şekilde bazı yeni harflerin eklenmesi ve şairin önsözü ile 1940 yılında 5. baskısı yapılmıştır.⁴⁵ Eserde kullanılan dilin yalınlığı ve Güney lehçesinin özelliklerini taşıyor olması eseri daha da

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 311-339.

⁴⁴ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Ahmedi, "KORÇA Hâfiz Ali", *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002, s. 197.

⁴⁵ Feti Mehdiu'nun hazırlamış olduğu çalışma yedinci baskı olarak yayımlanmıştır. Bkz. Feti Mehdiu, *Hafız Ali Korça, Mevludi-Lindja e Pejamberit*, Prishtinë, 1992.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

önemli kılmaktadır. Mevlid, 306 beyit ve 9 bölümden oluşmaktadır. 1. Münacât; 2. Nûr-ı Muhammedî; 3. Velâdet; 4. Peygamber efendimizin doğumunda gerçekleşen olaylar; 5. Peygamber efendimizin doğduğu gece ve çocukluğu; 6. Nübüvvet; 7. Mi'rac; 8. Peygamber efendimizin ululuğu; 9. Vefatı.⁴⁶

Hafız Abdullah Zemblaku (1892-1960)

Mevlid yazarları zincirine, yurdun her köşesinde İslamiyetin anlaşılması ve yaşanılabilmesi için büyük gayretler sarfeden Arnavud Müslüman aydınlarından Hafız Ali Zemblaku'da katılmaktadır. 1892 yılında Bilisht köyünde, dindar, vatansever ve eğitimci bir ailede dünyaya gelmişti. Babası öğretmen olan Hafız Ali, önce Darülhilafe daha sonra Darülfünun'da okudu.⁴⁷

1921 yılında doğum yerine döndüğünde Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenliğe atanmıştır. Üç yıl devam ettiği bu görevden, hizmet etmek ve eser yazabilmek için istifa etmiştir. Köy camiinde imamlık yaparken aynı zamanda dinî eserlerin tercümesi ile de meşgul oluyordu. Yılın altı ayı camiide bir naib bırakarak dini anlatmak ve halkı aydınlatmak isteği ile yurdun her köşesini köy köy, kasaba kasaba dolaşmıştır. Hatta bu faaliyetleri layıkıyla yapabilmek için, Görice müftülüğü gibi önemli bir vazifeyi dahi reddetmiştir. "Arnavutluk'a Ziyaret" adlı şiirinde bu yolculuklardan edindiği izlenimlerini dile getirmektedir.⁴⁸

Sadece faaliyetleri ile değil, yazdığı mevlid ile de halkın gönlünde taht kuran Hafız Ali'nin bu mevlidi 1924'te ve 1931'de Görice'de, 1991 yılında da ABD'nin Michigan eyaletinde yayımlanmıştır.⁴⁹

84 sayfalık bu mevlidi özel kılan en önemli fark geleneksel mevlid konularının dışında eğitici, felsefi ve dinî konuları işleyen bölümlerin de dâhil edilmesidir. Kendi deyimiyle "Peygamber efendimizi yücelten o mucizelerin de ortaya çıkması" dileğiyle mevlide Hz. Fatıma'nın Vefatı, Hz. İbrahim ve İsmail'in Tarihi, Güvercin ve Kartalın Hikâyesi, Devenin

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 340-369; Mehdiu, *a.g.e.*, s. 31-38.

⁴⁷ Hafız Abdullah Zemblaku, *Mevludi Paq "Nur'i Ahmedija"*, Korçë 1931, s. 1.

⁴⁸ *Aynı yerde*, s. 61-62.

⁴⁹ Luli Dizdari, *a.g.e.*, s. 371.

MERAL JAHJAI

Hikayesi gibi bölümler eklemiştir. Bu bölümlerin mevlid ile bağlantısı vardır, çünkü hepsinin yazılma sebebi Peygamber efendimizi övmek, yüceltmek ve saygılamaktır. Bu daha önce rastlanmayan bir tavidir, ancak daha sonrakilere örnek teşkil edecektir. Öyle ki Hafız İbrahim Dalliu kendi eserinde bunu daha çok geliştirecektir. Yazar mevlidin tercüme olduğunu söylemektedir⁵⁰ ancak hangi eseri tercüme ettiğini zikretmemektedir. Mevlidin ana bölümlerinde tercüme ettiği esere bağlı kalsa da kendi eklediği bölümlerde yaratıcılığını daha özgürce ortaya koymaktadır. Yer yer yerel Görice ağzının etkisinin de görüldüğü bu eserde derin felsefi konuları edebi sunumla sunabilmesi aslında yazarın bu konuda ne kadar donanımlı ve kabiliyetli olduğunu göstermektedir. Eserin birinci bölümünde mevlidin ana bölümlerinden sonra yazarın eklemiş olduğu az önce zikrettiğimiz bölümler, mevlidin önemini anlatan bir olayın manzum anlatımı, mevlid kasidesi, tevhid kasidesi ve mevlid duası bulunmaktadır. İkinci bölümünde ise mevlid ile ilgisi olmayan dini eğitim verme gayesiyle yazılmış bölümler bulunmaktadır. Güncel meseleler hakkında önemli bilgiler aktarması açısından da önemli addedilmektedir.⁵¹

Sheh Ahmed Shkodra (1875-1927)

Rıfâî tarikat şeyhi olan Sheh Ahmed Shkodra, kızının verdiği bilgilere göre 1875 yılında İşkodra'da doğmuştur. Tuz kasabesindeki Medreseden mezun olduktan sonra öğrenim için İran'a gitmiştir. Elbasanlı Şeyh Musa'dan icazetnâme aldıktan sonra Yakovalı Hacı Şeyh Musa'nın işaretini ile tekkesi "Asitane" olarak kabul edilmiştir. Kısa bir süre içinde İşkodra'dan Ergiri Kasrı'na kadar yayılan tarikatın 1000-1500 kadar müridi bulunmaktaydı. Ardında bıraktığı zengin eser külliyyatı incelendiğinde temel iki konu öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi Allah sevgisi, ikincisi de vatan sevgisidir. Bu iki duygu şairde birbirini dışlamaz, bilakis birbirini beslemekte ve güçlendirmektedir.⁵²

Eserlerinden en önemlisi şüphesiz ki yazarın yazmış olduğu mevlid olmuştur. Eser 1922 yılında Osmanlı alfabesi ile, 1926 yılında ise Arnavut alfabesi ile yayımlanmıştır. Eserde yazar iki konuya değinmektedir. Birincisi Peygamber efendimizin doğumu, ikincisi ise Peygamber

⁵⁰ Zemblaku, *a.g.e.*, s. 58.

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 371-410.

⁵² *Aynı eser*, s. 414.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

efendimizin mücizeleridir. Şüphesiz ki şairin tasavvufi birikimi anlatıma çok zengin bir boyut kazandırmıştır. 30 sayfadan ve 478 dizeden oluşan bu eseri yazar, adlandırmadığı 9 bölüme ayırmaktadır. Hafız Ali Ulqinaku mevlidi kadar geniş yayılma imkânı bulamayan bu eser daha çok Rıfâî tekkelerinde okunan mevlid hüviyetindedir.⁵³

Hafız İslam Çelebi (1882-1929)

1882 doğumlu olan Hafız İslam Çelebi'nin elimize ulaşabilen az sayıdaki eserlerinden biri 1921-24 yılları arasında yazmış olduğu mevlittir. O dönemlerde Şam'da yaşamakta olan yazar, 1926 yılında öğrencilerine gönderdiği bir nüshanın tek olduğunu belirterek basımını yapıp çoğaltırılmasını istemektedir. Dönemin ağır şartları sebebiyle bu mümkün olmamıştır ve eser ancak el ile yazılarak çoğaltılmış ve bugüne ulaşması sağlanabilmiştir. Sabri Bajram Bajgora⁵⁴ hem yazarın hayatını araştırmış hem de Osmanlı alfabesi ile yazılmış olan mevlidin transkripsiyonunu yapmıştır. Osmanlı alfabesi ile yazılan ve İslamî edebiyatın devamı sayılan bu eser, nadir şiir türüne yükseltecek bütün edebî vasıfları taşımaktadır. Eserin başında Peygamber efendimizin 40 Hadis-i Şerif'i bulunmaktadır. Giriş mahiyetinde mevlidin önemini anlatan "*Lavdi i Mevludit*" faslı bulunmaktadır. Peygamber efendimize ithaf ettiği dizelerde bunu şefaathle umuduyla yaptığını dile getirmektedir. Yazar bu bölüme şu ifadelerle başlamaktadır:

"Fjalit e omla prej turqñijes, n'tleme t'dostit t'Perendijes, n'guh te njerzit geg e nis"

Gega insanının dilinden, Allah'ın dostunun doğumu ile ilgili, Türklükten⁵⁵ birkaç tatlı söz.

Metin içindeki konusal seyir ve şekil, Tahir Popova Mevlidi'nin, dolayısıyla Süleyman Çelebi Mevlidi'nin bir naziresi olduğunu göstermektedir. Bir tek farkla ki Hafız İslam, doğum ve çocukluk gibi bölümlerde daha detaylı tasvirlerle yer vermektedir. Bölümler arasındaki geçişler salavat ve münacatla yapılmaktadır. Şairin üstün tasvir yeteneği

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *aynı eser*, s. 411-438.

⁵⁴ Halen Kosova İslam Birliğinin Başımamı görevini ifa etmektedir.

⁵⁵ Arnavutlar bu dönemlerde Türklük ile Müslümanlığı ifade etmektedirler.

onu, birçok şairde görebileceğimiz inanç açısından tehlikeli sayılabilecek yorumlara götürmemektedir. Şairin bu konudaki hassasiyeti mîrac bahrinde daha da belirgindir. Eserde, Peygamber efendimizin vefatı ve Hz. Fatıma'nın vefatı üzerine yazılmış iki kaside ve dua bulunmaktadır. Şair, tevazu örneği sergileyerek, eserin düzeltilmeye ve önerilere açık olduğunu da ifade etmektedir. Bunun için duacı olacağını bildirmeyi de ihmal etmez.⁵⁶

Hafız İbrahim Dalli (1878-1951)

1878 yılı Tiran doğumlu olan Hafız İbrahim Dalli, doğum yerinde ortaokulunu tamamladıktan sonra yüksek öğrenim için İstanbul'a gitmiştir. Büyük bir din âlimi olarak bilinen Dalli, 1934 yılında Arnavut İslam edebiyatına ait en önemli eser olarak bilinen "*E lemja dhe Jeta e të Madhit Muhamed Alejhiselam*"ı yazmıştır. Eserde Peygamber efendimizin hayatı manzum olarak anlatılmaktadır ve bu alandaki en hacimli eser olma ünvanını taşımaktadır. Önsöz, dua ve her bölümden sonra salavatların söylenmesi dışında hem yapısal hem de konusal olarak geleneksel anlamdaki mevlidlerden çok farklılık arzeden bu eser, 238 sayfalık 3 binden fazla kafiyeli beyitten oluşmaktadır. Manzum biyografi olarak nitelendirilen⁵⁷ bu eserde verilen bilgileri kafiyeli olarak yüksek sanatsal düzeyde sunabilmesinin yazarın büyüklüğü ve ustalığı hakkında bir fikir vermeye yeterli olacağını düşünmekteyiz.⁵⁸

Zejnullah Jashari

Kosovalı olan Zejnullah Jashari Ankara'da yaşamıştır. Mevlid hakkındaki bilgileri önsözde yazarın kendisi vermektedir. Mevlidin tarihçesi hakkında genel bilgi verdikten sonra mevlidi ilk defa Türk alfabesi ile 1944 yılında Ankara'da yazdığını söyler. İkinci kez bu eseri kaleme aldığı bu sefer Arnavut alfabesini ve daha anlaşılır bir lisan kullanmaya özen göstermiştir. Tanımış olduğu mevlidlerden edindiği birikim ile mevlid yazmaya koyulan yazar, bunun nedeni olarak da "Allahın rızasını kazanmak ve Peygamber efendimizin şefaatine nail olmak" olduğunu ileri sürmektedir. Süsleme sanatı ve resimlerin kullanıldığı ilk Arnavutça mevlid

⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 641-685.

⁵⁷ Mehdiu, *a.g.e.*, s. 36.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 463-478; Zekaj, *a.g.e.*, 309-312.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

hüviyetindedir. Sayfalar arasında süsleme sanatı ile çerçevelemiş Kur'an ayetleri, salavatlar ve cami resimleri görmek mümkündür. Konular birbirinden alt başlıklarla değil sadece salavatlarla ayrılmıştır. Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan Arnavutlara yönelik yazılmış bir mevlid olarak kabul edilmektedir.⁵⁹

Mehmed Efendi Salihu (1898-1985)

1898 Opoya'nın Bresane köyünde doğan Mehmet Efendi, Osmanlı alfabesi ile eser veren son Kosovalı yazardır, diyebiliriz. 1985 yılında "Peygamber efendimizin İsrâ'sı ve Mi'racı" adlı şiirini kaleme aldığı hayatının son günlerini yaşamaktaydı. Şekil ve içerik açısından diğer mevlidlerin benzeri olan bu eser, Allah ve Peygamber sevgisiyle yazma geleneğinden güzel bir örnek olma özelliğini taşımaktadır. Hiç yayımlanmamıştır ancak yazarın yazdıklarını dostlarına dağıtmak gibi bir adeti sonucu eser bugüne ulaşabilmiştir. Mevlidin sonunda şair kendi adını zikretmeyi de ihmal etmez:

*Nazimi mevlidit muhtaxh për Rabbi / Mevlidin nâzımı muhtaçtır ya
Rabbi
Spahi Zade emni ti Mehmed Salih / Spahi Zade onun ismi Mehmed
Salih.*⁶⁰

İdriz Lamaj

Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan 1948 doğumlu yazar, verimli eserler ve faaliyetlerle dolu bir hayat hikayesine sahiptir. Dost ve tanıdıklarının teşvikiyle mevlid yazmaya koyulan şairin eseri⁶¹ yazı sanatı açısından en yüksek seviyede yazılmış bir mevlid olarak bilinmektedir. Oldukça yeni sayılan bu mevlidin bir diğer özelliği de bugüne kadar Süleyman Çelebi'nin eserinin etkisinden kurtulamayan diğer mevlidlerin aksine bu eserin daha özgün bir karakterde yazılmış olmaya denemesidir.⁶²

⁵⁹ Elimizdeki eser: Zeynullah Özyaşar, "Mevludi Sherif Në Gjuhën Shqipe" Arnavutça Mevludu Şerif, Ankara 1973; Luli, Dizdari, a.g.e., s. 439-447.

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, a.g.e., s. 687-704.

⁶¹ İdriz Lamaj, Mevludi, New York, 1982.

⁶² Mehdiu, a.g.e., s. 36.

MERAL JAHJAI

Sade, anlaşılır ve berrak bir dil ile yazılmış olması bu mevlidi daha da önemli kılacaktır. Ancak ne var ki diasporada önemli bir yer edinen bu mevlid, Balkan Arnavutları arasında fazla bilinmemektedir. Kanada ve Amerikan Arnavut Müslüman Cemaati Başkanı İmam Vehbi İsmaili'nin takdiminden sonra eser mevlid ile devam etmektedir. Dua ile son bulan mevlidin devamında yazarın İslamî manzum eserler ve mevlid hakkında kaleme aldığı ciddi bir araştırması yer almaktadır.⁶³

Fahrudin Osmani

Arnavut dilinde yazılmış en yeni mevlidlerden biridir. 1984 yılında Makedonya Cumhuriyeti "İlmiye" Vakfı Başkanlığı tarafından Üsküp'te "Kiril i Metodi" Üniversitesi Yayınlarında yayımlanmıştır. Tahsin Tefik'in takdiminde eser hakkında bilgi verilirken oluşturulan bazı yanlış algılamalar da açıklığa kavuşmaktadır. Bunlardan birincisi halktan bazılarının daha çok sevap olur düşüncesiyle arap alfabesi ile yazılan mevlid metinlerine olan ısrarı ve ikincisi kendilerini "selefi" diye isimlendiren bazı grupların mevlidi bid'at diye nitelendirmelerine karşı cevap vermektedir. 14 bölümden oluşan eser, Hafız İbrahim Dalli'nun mevlidi gibi manzum biyografi olma niteliğindedir ancak ondan çok daha kısadır ve törenlerde, kutlamalarda okunabilecek şekilde yazılmıştır. 14 bölümden oluşması geleneksel anlamdaki mevlidlerden çok daha fazla konuları ihtiva ettiği anlamına gelmektedir. "İslam, İlk İnsanla Beraber Doğdu", "Aleni Çağrı", "Hicret" gibi daha önce rastlanmayan bölümlerin bu eserde kaleme alındığını görmekteyiz. Ancak tekrarlanan salavatların dışında eserin 344 beyitten oluşması onun çok da uzun bir mevlid olmadığını göstermektedir. Öz Arnavutça ile yazılmış olması son zamanlarda çok rağbet görmesini sağlamaktadır.⁶⁴

İlmi Velii

1952 doğumlu olan İlmi Velii'nun yazdığı mevlid de Arnavut dilindeki en yeni mevlidler arasında yer almaktadır. Yazar mevlidi sadeleştirerek yeni nesillerin anlayacağı şekilde yazmaya gayret etmiştir.

⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 479-511;

⁶⁴ Mehdiu, *a.g.e.*, s. 38; Luli, Dizdari, *a.g.e.*, s. 513-535; Elimizdeki eser, Fahrudin Osmani, *Mevlud*, Shkup 1984.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

Eserin yapısı ve konusu açısından önceki mevlidlere sadık kalınmıştır. 9 bölüme ayırmış olduğu mevlidindeki bölümler arasındaki geçişin salavatlar ile yapılmasını sağlamıştır. 173 beyitten oluşan mevlidin sonunda okuyanlara kolaylık olsun diye Arapça ve Arnavutça alfabe ile yazılmış bazı dualar ve Yasin suresi eklenmiştir.⁶⁵

Sheuqet Kraja

Komünist rejim tarafından iki kere mahkûm edilmiş İşkodralı bir öğetmendir. Daha sonraları ABD'ye yerleşmek zorunda kalmıştır. Birçok eseri bulunan yazarın, konumuzla alakası olan Peygamber efendimizin kutlu doğumu münasebetiyle kaleme almış olduğu yayınlanmamış “*Ölümsüz Doğum*” anlamına gelen “*Lindja e Përjetëshme*” adlı eseridir. 500'e yakın dizeden ve bazı ilahi ve salavatlardan oluşan bu eserin tamamı Peygamber efendimiz hakkında bilgi vermek ve onu övmek gayesiyle yazılmıştır.⁶⁶

Hürmet ettiğini övme geleneği sonucu Ferit Vokopola ve Rıfâî tarikâtı şeyhi Shejh Xhemali Shehu, Hz Ali'ye ithaf ettikleri mevlidleri kaleme alacaklardır. Rıfai tekkesi şeyhi Jonuz Metan ise Rıfâî Pirî Seyyid Ahmed er-Rufai'ye bir mevlid yazmıştır. Tekke marasimlerinin dışına çıkamayan bu eserler, yazı sanatını çeşitlendiren kıymetli birer deneme olmuştur.

Sonuç

Türk Kültürü ve Edebiyatı'nda önemli bir yeri olan Mevlid'in, Balkanlarda da (gerek kaleme alınmış edebî bir tür olarak gerekse hayatın her alanına nüfuz edebilmiş bir gelenek olarak) çok geniş ve önemli bir yer edindiğine şahit olmaktayız. Nüfus olarak belki de “küçük” sayılabilecek bir milletin bu denli zengin eser geleneği ile karşılaşmış olmamız, araştırmamızı sadece Arnavut dilinde yazılmış mevlidler ile sınırlı tutmak zorunda bırakmıştır.

Aynı duygu etrafında birleşince, dil farklılığının bir engel değil

⁶⁵ Elimizdeki eser, İlmî Veliu, *Mevludi Ditëlindja e Muhamedit a.s.*, Kërçovë y.y., Luli, Dizdari, a.g.e., s.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Luli, Dizdari, a.g.e., s. 553-568.

MERAL JAHJAI

bilakis zenginleştirici bir unsur olduğunu görme imkânını elde ettik. Başlangıçta Süleyman Çelebi'nin “*Vesiletun Necat*” adlı eseri ile yetinilmiştir. Daha sonraları o kültürü iyice benimseyince özümseme faaliyetleri başlamıştır. Öyle ki Allah ve Peygamber sevgisinin coşkusu ile en güzel sözü söylemek belki de Hasan b. Sabit, Ka'b b. Züheyr gibi, Resulullahın iltifatına mazhar olunur umuduyla mevlid yazmak için adeta yarışmışlardır.

Başlangıçta taklit duygusu ile başlayan bu faaliyet daha sonra ciddi bir benimseme haline dönüşmüş, şartların değişmesiyle zayıflamaya yüz tutan adetlerin aksine “Bunu yeni nesiller için nasıl daha anlaşılır hale getirebiliriz” gayretlerine dönüşerek edebiyatımızın ve kültürümüzün bir parçası olarak o topraklarda varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bugün Arnavut edebiyat derslerinde Mevlid, Osmanlı alfabesi ile yazılmış eserlerin arasında yok denecek kadar az yer tutmaktadır. Tespit edilen mevlid metinleri ve son zamanlarda yapılan ciddi çalışmalar sayesinde Mevlid'in de edebî bir tür olarak Arnavut Edebiyat kitaplarında hak ettiği yeri alacağını ümit etmekteyiz.

KAYNAKÇA

AHMEDİ, İsmail, “KORÇA Hâfız Ali” *DİA*, C. XXVI, Ankara 2002.

AKSOY, Hasan, “Türk Edebiyatı”, (Mevlid maddesi içinde), *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.

ARUÇI, Muhammed, “Balkanlarda Mevlid Geleneği”, *İstanbul Müftülüğü Dergisi*, TDV Yayınları, Ankara 2007.

DAHRİ, Fahri, *Vatani Flet*, Tiranë 2000.

DİZDARİ, İslam, “Historiku dhe tradita e mevludit tek shqiptaret”, *Mevludi tek shqiptaret, Përmbledhje kumtesash nga sesioni shkencor (Prishtinë, 22 Prill 2009)*, Dituria Islame, Prishtinë 2010, ss. 24-33.

DURMUŞ, İsmail, “Arap Edebiyatı”, (Mevlid maddesi içinde), *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.

ARNAVUT KÜLTÜR VE EDEBİYATINDA
MEVLİD YAZMA GELENEĞİ

İSMAİLİ, Elez, “Mevludi ne treven e Pollogut-dikur dhe sot”, *Mevludi tek shqiptaret, Përmbledhje kumtesash nga sesioni shkencor (Prishtinë, 22 Prill 2009)*, Prishtinë 2010, ss. 147-163.

KALESHI, Hasan, “Albanska Aljamijado Književnost”, *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, Sarajevo 1970, ss. 49-76.

_____, *Mevludi te shqiptarët*, Vepra-1, Logos-A, Shkup 1996.

_____, “Mevludi Kod Arbanasa”, *Zbornik Filozofskog Fakulteta, knj. IV-2*, Beograd 1959, ss. 349-358.

KRASNIQI, Nehat, “Mevludet në letërsinë shqiptare me alfabet arab”, *Dituria Islame*, 1991, ss. 23-28.

LAMAJ, İdriz, *Mevludi*, New York 1982.

LULI, Faik, DİZDARI, İslam, *Hafiz Ali Ulqinaku - jeta dhe vepra*, Logos-A, Shkup 2005.

_____, İslam, *Mevludet Në Gjuhën Shqipe*, Camaj-Pipa, 2002 Shkodër.

MEHDİU, Feti, *Hafiz Ali Korça Mevludi - Lindja e Pejgamberit*, Prishtinë 1992.

MYDERRİZİ, Osman, “Hasan Zyko Kamberi”, *Buletin për shkencat shoqërore*, S. 1, Tiranë 1955.

_____, Osman, “Tekstet e Vjetra Shqip me Alfabetin Arab”, *Buletin për shkencat shoqërore*, S. 2, Tiranë 1955.

OSMANI, Fahrudin, *Mevlud*, Shkup Qershor 1984.

ÖZYAŞAR, Zeynullah, “*Mevludi Sherif Në Gjuhën Shqipe*” *Arnavutça Mevludu Şerif*, Ankara 1973.

PEKOLCAY, Necla, *Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1997.

REXHEPAGIĆ, Jashar, *Razvoj i školstva Albanske Narodnosti na teritoriji*

MERAL JAHJAI

danaşnje Jugoslavije do 1918 godine, Priştina 1974.

ŞEKER, Mehmet, “Osmanlılar’da Mevlid Törenleri”, (Mevlid maddesi içinde), *DİA*, C. XXIX, Ankara 2004.

VELIU, İlmi, *Mevludi Ditëlindja e Muhamedit a.s.*, Kërçovë y.y.

ZEKAJ, Ramiz, *Zhvillimi i Kulturës Islame te Shqiptarët Gjatë Shekullit XX*, Tiranë 1997.

ZEMBLAKU, Hafëz Abdullah, *Mevludi Paq “Nur’i Ahmedija”*, Korçë 1931.